

EVROPSKA ETNOLOGIJA

Dr. Frank Förster, namestnik direktorja na Inštitutu za raziskovanje Lužiških Srbov na Akademiji znanosti NDR v Budyšinu, nam je poslal za objavo prispevek o izsledkih raziskovanja jezikovnih razmer in uporabe lužiškosrbskega jezika na narodnostno mešanem ozemlju v Lužici.

IZSLEDKI RAZISKOVANJA SOCIOLINGVISTIČNEGA STANJA PRI LUŽIŠKO-SRBSKIH INDUSTRIJSKIH DELAVCIH

Prispevek raziskovanja lužiškosrbskega ljudskega življenja etnografski slavistiki.

Dopolnjujoče sodelovanje slavistike in etnografije pri raziskovanju slovanskih ljudstev bistveno določa dejstvo, da gre za celovito znanstveni vedi, katerih skupna tradicija sega v prvo polovico 19. stoletja. Stopnjam celovite povezanosti obeh ved bi lahko sledili še dlje v preteklost. Na tradicionalnem raziskovalnem področju slavistike in etnografije se je od začetka raziskovanje lužiškosrbskega ljudskega življenja lahko razvijalo kot povzetek tistih znanstvenih vej, ki so najpomembnejše za obstoj lužiškosrbske narodnosti in ki še danes določajo usmeritev našega budyšinskega inštituta: etnologija, jezikoslovje, literarna veda, zgodovinopisje. Tesna povezanost med slavistiko in etnografijo izvira iz elementarne potrebe po samobitnosti narodnostno zatiranih slovanskih narodov v dobi kapitalizma. V socialistični dobi ta povezanost upošteva zahtevo po mednarodnem zblíženju. Tradicionalno sodelovanje slavistike in etnografije je bilo in je ne le značilen pojav v razvoju znanosti, temveč hkrati pomembno politično vprašanje.¹

Med etničnimi značilnostmi Lužiških Srbov ima pomembno mesto jezik, ki je hkrati tradicionalno raziskovalno področje kompleksne lužiškosrbske vede in kompleksne slavistike. Lužiška srbsčina ne deluje odločilno na etničnem, temveč tudi na družbenem področju. Pod nemškim imperializmom potisnjena v položaj podeželskega in družinskega jezika², je srbsčina s socialističnim razvojem in vsestranskim enakopravnim položajem Lužiških Srbov doživela bistveno razširitev svojih družbenih funkcij. V smotrnem prizadevanju za ohranitev, skrb in razvoj lužiškosrbske kulture kot celote, kateri ustavno določena državna podpora predstavlja bistveno potezo narodnostne politike NDR, se je lužiški srbsčini razprlo upoštevanje vredno novo družbeno področje uveljavljanja. Na tem področju so posebno pomembne politika, ideologija, znanost in kultura. Ob tem je lužiška srbsčina na mešanem narodnostnem področju Lužice jezik manjšine, katere pripadniki brez izjeme obvladajo nemščino, jezik po številu trikratne večine. Nasprotno pa je taka dvojezičnost pri Nemcih le naključna. Tako je jasno, da srbski jezik v industrijski in kmetijski proizvodnji ni nujno sporazumevalno sredstvo. V industriji dela približno polovica zaposlenih na narodnostno mešanem ozemlju in ustrezní delež zaposlenih Lužiških Srbov ni bistveno manjši. V industrijskih podjetjih je uporaba srbsčine najpogostejša v zasebnih pogovorih srbskih sodelavcev. Pri udeležencih bi pričakovali primerno stopnjo znanja srbsčine, kar pa ni vedno res. Celó v najboljšem primeru nastopi za dvojezično govoreče Lužiške Srbe značilen pojav zamenjave jezika zelo pogosto, ko gre za pogovore o delovnih problemih. Nasprotno pa je opaziti bolj strnjeno rabo srbsčine pri temah s področja, ki se dotika pretežno podeželskega življenjskega prostora. Del srbsko govorečih uporablja srbsčino le doma, ne pa na delovnem mestu. V obeh primerih je za način rabe srbsčine nujna navzočnost srbsko govorečega sogovorca,

kar moramo znova razumeti v povezavi z demografskimi, družbenimi in etničnimi razmerami na narodnostno mešanem področju Lužice.

Natančneje: anketni izsledki iz regionalno reprezentativnega dnevnega kopa rjavega premoga v okrožju Hoyer-Swerda, ki so bili zbrani v okviru bistveno širšega raziskovalnega programa³ leta 1972 in doslej še niso bili javno predstavljeni, nam posredujejo še vedno veljavna spoznanja o lužiškosrbskem jezikovnem znanju in jezikovni rabi med podeželskimi industrijskimi delavci na narodnostno mešanem območju Lužice. Za boljše razumevanje naj pripomnim, da večina Lužiških Srbov po tradiciji živi na deželi, da so večinoma podeželski industrijski delavci, da je rudarstvo (rjavi premog) najpomembnejša industrijska veja na narodnostno mešanem območju, da je to podeželska industrijska panoga, ki zaposluje zlasti veliko podeželskih industrijskih delavcev, in da je zato delež srbskih delavcev v lužiškem premogovništvu v primeri z drugimi industrijskimi panogami izredno visok.

Od več ko 700 vprašanih jih po odgovorih na zaprt vprašalnik⁴ z danimi možnimi odgovori 39,5% poseduje srbsko jezikovno znanje; ob tem nas zaenkrat obseg tega znanja ne zanima. Pri moških in ženskah se je pokazal padec razširjenosti srbskega jezikovnega znanja v mlajših starostnih skupinah. Pri leta 1972 18—25 letnih je bil delež večjih srbsčine seveda višji kakor pri 26—35 letnih, kar lahko ocenjujemo kot dosežek nepretrganega dela za ohranjanje, skrb in razvoj srbskega jezika z državno pomočjo. Od zajetih inženirjev, ki predstavljajo samo 3,3% celote, jih je 29,2 znalo srbsko. Da ta sama po sebi upoštevanja vredna številka zaostaja za vrednostjo celote, lahko izpeljemo iz tega da je iz regionalnih rezerv mogoče pokrivati potrebe po proizvodnotehnični inteligenci v manjši meri kakor potrebe po manj kvalificirani delovni sili. Tu so očitne potrebe, ki postajajo pomembnejše v nadaljnjem razvoju Lužice kot premogovnega in energetskega središča NDR. Po drugi strani pa je na različnih vodstvenih ravneh v lužiški rudarski industriji srbsko govoreči kader, ki se jasno zaveda marksistično-leninistične narodnostne politike.

Za stopnjo obvladanja srbskega jezika so najbistvenejši naslednji podatki: Najnižja raven jezikovnega znanja, sposobnost razumeti srbsko, je 17,6% zajetih srbskih govorcev. 54,7% srbsko govorečih je lahko srbsko (razumelo in) govorilo, ne pa bralo in pisalo, ker nihče od vprašanih do 1945 ni imel srbskega šolskega pouka. Naslednja raven znanja srbsčine, srbsko (razumeti) govoriti in brati, ne pa pisati, je bila zastopana najskromneje: 10,4% vseh zajetih. Srbsko (razumeti), govoriti in brati, pisati, je najvišja stopnja obvladanja srbsčine. Med zajetimi je takih 17,3%. Med tistimi, ki popolnoma obvladajo srbsko, so bili najpomembnejši zelo visoki deleži obeh najmlajših starostnih skupin, 18—25 in 26—35 letnih, tako pri moških kakor ženskah. Tu se znova nedvoumno zrcalijo uspehi srbskega šolskega pouka antifašistično-demokratske in socialistične šole.

Kar zadeva stopnjo srbske jezikovne rabe, je mogoče določiti le delež tistih, ki so sposobni govoriti srbsko. V našem primeru jih je bilo od celote 32,5% in 82,4% od Srbov. Če slednje vzamemo kot celoto, je bilo takih, ki srbsčino uporabljajo (tudi doma, 31,1%. To se zdi na prvi pogled malo. Vendar pomislimo, da je za pogovorno rabo srbsčine doma pomemben obstoj več pripradnikov gospodinjstva, ki so srbsko jezikovno sposobni. Pri nemško-srbskih mešanih zakonih je med uvodoma omenjenimi narodnostnimi in jezikovnimi razmerami to redkost. Pri Srbih v nasprotju z Nemci ni jezikovnih mej. S povečevanjem družbene mobilnosti in premagovanjem narodnostne diskriminacije in izolacije je število nemško-srbskih zakonov občutno naraslo. V teku velikih zblíženjskih procesov našega časa, zblíženjskih razredov in slojev, premagovanja bistvenih razločkov med duhovnim in fizičnim delom, kakor tudi med mestom in podeželjem, in narodnostnim zblíženjem, se ta tendenca močno uveljavlja. Srbsčino uporablja v poslovnih pogo-

vorih s sodelavci priložnostno 34,9% srbsko govorečih. To je število, ki se približno ujema z deležem vseh srbsko govorečih. Tu moramo upoštevati, da sestavljanje delovnih kolektivov sledi in mora slediti prej drugim vidikom kakor govornemu obvladanju srbskega jezika.

Za naše raziskovalno področje lahko povzamemo naslednje ugotovitve:

Deleži tistih, ki znajo in so sposobni govoriti srbsko, so v statistični analizi precejšnji in odmevni in na poseben način kažejo uspehe naše narodnostne politike.

Pičli tretjini srbsko jezikovno sposobnih ni mogoče uvrstiti med srbsko govoreče. Za to navedenim objektivnim razlogom bi lahko dodali še celo vrsto drugih. Namesto tega želim opozoriti na naslednji subjektivni moment: Socialistična nacionalna organizacija Srbov Domowina posveča v svojem politično-ideološkem delu zaslužen pozornost potrebi, da zaposleni Srbi in med njimi posebno delavci izkoristijo dane možnosti za ohranitev, skrb in razvoj srbskega jezika. To delo izhaja iz resničnosti, ki nastaja iz medsebojnega delovanja socialistične revolucije in znanstveno-tehnične revolucije. Srbski jezik tudi ni edino etnično znamenje socialistične luziškosrbske narodnosti. V naši narodnostni politiki in delu Domowine, ki je sestavina te politike, bo nadaljnja pozornost poleg jeziku toliko bolj namenjena drugim objektivnim etničnim kulturnim sestavinam Srbov, materialni ljudski kulturi, običajem, folklori in poklicni kultrji, kakor tudi subjektivnim sestavinam srbske etnične samozavesti.

(prevedla Ingrid Slavec)

¹ Prim.: Kasper Martin, *Historische Grundlagen und gegenwärtige Entwicklungslinien der Sorbistik als einer Disziplin der Slawistik*. V: *Letopis B*, Nr. 29/2 — Zum IX. Internationalen Slawistenkongress in Kiew, September 1983. S. 155—168

² Tschernik E., *Die Entwicklung der sorbischen Bevölkerung von 1932 bis 1954. Eine demographische Untersuchung*. Berlin 1954, S. 9

³ Förster Frank, *Ländliche Industriearbeiter im deutsch-sorbischen Teil des Lausitzer Kohlen- und Energiereviere*. Phil. Diss. B. Techn. Univ. Dresden 1975. Razmnoženi tipkopis.

NEEVROPSKA ETNOLOGIJA

BOGOVI V INDIJANSKI MEHIKI

Verovanje mnogih zgodnjih poljedelskih ljudstev je prevzemala in obvladovala podoba boginje Matere Zemlje. Dajala je in omogočala življenje. Njeno telo je bil ves naš planet, še več, ves kozmos, plodnost zemlje, rastlin, živali in žensk je bilo ponavljanje in prispodoba njene plodnosti.

V mislih preprostih poljedelcev je bila plodnost povezana z dvema naravnima snovema: z vodo in zemljo. Kjer sta bila ta elementa, je bilo vsega v izobilju. (Daljni in slaboten odmev tega verovanja je dejstvo, da še sedaj novorojenčke često "prinaša" štorčja, ki je do neke mere vodna žival). Zemljo in vodo sta v stari indijanski Mehiki predstavljala in simbolizirala jaguar in kača. Zveza zemlja — jaguar nas opominja, da je bila Velika mati ambivalentno božanstvo; ni bila le nosilka plodnosti in dobrot — človeštva, temveč, indijanskemu dualističnemu pojmovanju sveta ustrezno tudi svoje lastno nasprotje — pošast, ki prej ali slej požre vse živo in v čigar naročje se moramo po smrti vsi vrniti. V objem teme in zemeljskih globin se je po verovanju Indijancev moralo vsak večer spustiti tudi sonce. Na njegovi nočni poti ga je čakalo vse polno nevažnosti zlasti še ob času zimskih solsticijev, ko je bilo to potovanje najdaljše.

Zveza voda — kača je preprostejša. Zvijanje kače lahko spominja na curek vode, ki priteče na posušeno polje, razen tega pa so kače povsod po svetu, zlasti še v suhih predelih vezane na okolico vode, naj je to jezero, reka ali le mlaka.

Po mnenju mnogih raziskovalcev indijanske preteklosti moramo v več ton težkih monolitnih glavah, ki so raztresene v pragozdovih ob mehiškem zalivu videti predvsem podobo počlovečenega jaguarja. Naredili naj bi jih bili Olmeki, ljudstvo iz začetkov našega poznanja mehiške preteklosti, ki ga določujejo prav te megalitske stvaritve in ostanki preprostih kulturnih centrov.

Karl W. Luckert iz Univerze Flagstaff v Arizoni pa meni, da kamnite glave prikazujejo božansko zvezo kača — človek. Naj bo kakor koli, v obeh primerih gre za plodnostno, zemeljsko božanstvo. Miti o nastanku sveta po vsem svetu pripovedujejo, da so rastline, ki hranijo in redijo človeka, nastale iz delov telesa nekega plodnostnega, zemeljskega božanstva, ki se je žrtvovalo v dobrobit človeštva. Z željo, da bi obnovili, podaljšali ali povečali rodovitnost svojih polj, so v stari Ameriki (kakor tudi drugod — na primer v Indiji) ponavljali in oponašali to prvotno božansko dejanje. To je bil eden od razlogov za žrtvovanje ljudi. Nikjer na svetu se žrtvovanje človeških bitij v čast bogovom ni razširilo do takih monstroznih mer kakor ravno v Mehiki. Tisoči in desetisoči so umirali pod rezilom obsidianovega noža, s katerim so jim prerezali prsa in jim — še živim — iztrgali srce. Druge žrtve so metali v globoke vodnjake, jih ubijali s puščicami ali sežigali. Nazor, da so bile žrtve bogov potrebne za ustvarjanje celotnega vesolja in da so neštete smrti žrtvovanih ljudi potrebne za nadaljnje funkcioniranje kozmosa, se je razvil sčasoma v svojevrstno in mračno življenjsko filozofijo. Toda o tem več pozneje.

Ko so španski pustolovci prihajali v Tenochtitlan, prestolnico azteškega imperija, so jih poleg oči radovednih meščanov opazovali desetisoči razstavljenih lobanj. To so bile neme priče kozmične antropofagije, nenasitnega kanibalstva azteških bogov. Antropolog Marvin Harris meni, da je tej obsedenosti po človeški krvi poleg neusmiljenega zakona o potrebnosti človeškega življenja za delovanje vesoljstva in za pravičen potek časa, botrovalo še nekaj povsem drugega. Po njegovem mnenju se je iz primitivnega obrednega kanibalizma, s katerim si je